

Elinizdeki kitap büyük çoğunluğu sosyoloji olmakla birlikte antropoloji ve dilbilim gibi farklı alanlardan akademisyenlerin bir araya gelerek sosyolojik bir bakış açısı ile kaleme aldığı çalışmaların bir toplamıdır. Ortak kaygı sosyolojik perspektifle belli sorun ve konulara eğilmek ve buralardan çözüm odaklı bilgiler çıkarmaktır. "Sosyoloji Yazıları" ismini bu nedenle tercih ettik.

Ortak bir konu belirleyerek katkıda bulunan arkadaşlarımızı sınırlamak istemedik. Bu şekilde çalışmalar da sıklıkla gerçekleşmekte olup, bizim tercihimiz herkesin ilgi alanına giren bir konuda görüşlerini ortaya koyması şeklinde olmuştur. Bu nedenle okuyucu farklı alt başlıklarda ele alınan farklı konularla karşılaşacaktır. Bu durumu konu çeşitliliğinin yanı sıra çeşitli pencerelerden perspektifler sunmak olarak görüyor ve önemsiyoruz. Çalışmamız içinde din sosyolojisi ve antropolojisi, etnik sosyoloji, şehir sosyolojisi, dil sosyolojisi, eğitim sosyolojisi ve psikolojisi, sinema sosyolojisi gibi alanlarda yazılar bulunmaktadır. Sözüne ettiğimiz çeşitliliğin örneği olarak sosyolojiyle ilgilenen okuyuculara değişik konulara ve bakış açlarına ilgi uyandırmak anlamında katkıda bulunacağını düşünüyoruz.

Yüksel YILDIRIM
Editör

SOSYOLOJİ YAZILARI Editör Yüksel YILDIRIM

SOSYOLOJİ YAZILARI

Editör Yüksel YILDIRIM

Esra IŞIK - Berna FİLDİŞ - Ümmet ERKAN
Enver Sinan MALKOÇ - Ali ÖZTÜRK - Fethi NAS
Kadri KURAM - Mutlu ÖZGEN - Yüksel YILDIRIM

SOSYOLOJİ YAZILARI

Editör

Yüksel Yıldırım

SOSYOLOJİ YAZILARI

Editör

Yüksel Yıldırım

Yayımlayan

Şükrü Devrez

Yayın Hazırlık

Engin Devrez

Kitap Tasarımı

Mustafa Can

Kapak Tasarımı

Osman Türk

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay-Ankara

Tel: 0312 419 85 67 / Sertifika No: 20193

www.bilginkultursanat.com.tr / bilginkultursanat@gmail.com

ISBN: 978-605-9636-44-5

©2018 Bilgün Kültür Sanat Yayınları

Yazarın ve yayınevinin yazılı izni olmadan
hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz.

Baskı: Bizim Dijital Matbaa

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. Kültür Han

No: 7/101-102, Altındağ-Ankara / Sertifika No: 14721

Tel. (0312) 341 00 02 e-mail: bilgi@bizimdijital.com

İÇİNDEKİLER

Yüksel Yıldırım

Sumuş 5

Yüksel Yıldırım

Cihad ve Dar'ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlimli İslam Meselesi 7

Mutlu Özgen

Şamanizm ve "Milli Din" Meselesine Dair Görüşler 55

Kadri Kuram

Dil ve Toplum İlişkisi 81

Fethi Nas

Osmanlı Devleti'nde Dil ve Edebiyat Alanındaki Çalışmaların Arka Planı 119

Ali Öztürk

Diyarbakır Örneğinde Bölgesel Sorunların İmgesel Metafiziki Üzerine 135

Enver Sinan Malkoç

A.B.'nin Türkiye Yargularında Tarihsel Çatışmanın Belirleyici Etkisi 167

Ümmet Erkan

Sinemada Gözetleme ve Gözün Temsiliyeti 199

Esra Işık

Eğitimin Sosyolojisi & Eğitimin Psikolojisi 235

Berna Fildiş

Prens Sababattin'in Amerika Birleşik Devletleri Üzerine Düşünceleri 259

PRENS SABAHATTİN'İN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Berna FİLDİŞ*

FİİL VE FİKİRLER TOPLAMI OLARAK MESLEK-İ İÇTİMAİSİ

Prens Sabahattin, eş zamanlı olarak taşıdığı siyasetçi ve sosyolog kimliği ile son dönem Osmanlısına yön vermeye çalışan şahsiyetlerden biri olmuştur. Türkiye'den kesin olarak ayrıldığı 1924 yılına kadar bir yandan 'muhalafet odaklı' bir siyasi faaliyet içerisinde bulunmuş, diğer yandan Osmanlı Devleti'nin yaşadığı idari, mali ve askeri sorunlar karşısında nasıl ayakta kalacağı ile ilgili öneriler sunmuştur. Bu fiil ve fikirler birbirini tamamlar bir mahiyette Prens'in *Meslek-i İçtimaî*'sini oluşturmuştur.

1899 yılında babası Mahmut Celalettin Paşa ve kardeşi Lütfullah Bey ile birlikte gittiği Avrupa'da II. Abdülhamid yönetimine son verme amacındaki Jön Türk hareketine katılması, 1908'den itibaren fiili olarak başlayan İttihad ve Terakki Cemiyeti (İTC) iktidarı karşısındaki arayışları ve 1919'da 'içerideki' siyasi boşluktan yararlanarak belirleyici bir rol üstlenmek istemesi Prens Sabahattin'in siyasi hayatının köşe taşlarını özetlemektedir. Bu çerçevede Prens, 1902 yılında Paris'te toplanan 1. Jön Türk Kongresi'nde II. Abdülhamid yönetimine karşı olan tüm Osmanlı unsurlarını temsil eden iki kanattan birinin lideri olmuş ve diğer kanadın aksine padişahın tahttan indirilmesinde askeri bir müdahaleyi değil, Batılı hükümetlerin desteğini savunmuştur. Daha güçlü bir muhalafeti örgütlemek amacıyla toplanan kongreden birleşme yerine ayrışmanın çıkması, 1907 yılındaki ikinci kongrede kesin bir kopuşu getirmiş ve ilkinden sonra İTC ile

* Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti isimlerini alan kanatlar hem bir daha bir araya gelememişler hem de İTC'nin gittikçe güçlendiği bir karşıtlık içerisinde birbirlerinin siyasi rakibi olmuşlardır. Prens'in hareket alanını kısıtlayan bu durum, I. Dünya Savaşı'nın büyük bir yenilgi ile sonuçlanması üzerine Almanya ile ittifakı Osmanlı'nın tek çıkış yolu olarak gören İTC'nin iktidardan uzaklaşması sonucunda değişmiş ve devletin tam bir teslimiyet sergilediği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ancak kısa süreler içerisinde hızlı değişimlerin yaşandığı her üç dönemde de Prens Sabahattin siyasi açıdan ulaşmak istediği hedeflere ulaşamamıştır. Bu bağlamda 1908 yılına kadar Abdülhamid karşıtlığı üzerinden yükselişte olan siyasi temsiliyeti, Jön Türk hareketinin hedeflediği Meşrutiyet'in tekrar ilan edilmesi ile İTC lehine irtifa kaybetmiş ve 1918 sonrası ise İTC'nin yokluğuna karşın Cumhuriyet'in kuruluşunu sağlayacak kadroların kendisine olan mesafeli yaklaşımı ile bir geçerlilik kazanamamıştır. Dolayısıyla Prens'in Avrupa'ya gidişiyle başlayan siyasi yaşamını, devlet katında hiçbir zaman uygulamaya geçememiş bir alternatif siyasetin gizli ya da açık lideri olarak sürdürdüğü görülmektedir. 1924 yılında Cumhuriyet'i kuran kadroların aldıkları Osmanlı Hanedanı'nın yurt dışına çıkarılması kararı ise anne tarafından Hanedan mensubu olan Prens'in** bir daha geri dönmek üzere Avrupa'ya yerleşmesine ve *Meslek-i İçtimâî*sini oluşturan ayaklardan biri olarak siyasi faaliyetlerinin son bulmasına neden olmuştur.

Prens Sabahattin'in sosyolog kimliği, II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından kurulan ve Osmanlı'nın sosyoloji disiplini ile ilk ciddi teması olarak görülebilecek *Ulûm-ı İktisâdiyye ve İçtimâiyye Mecmuası*'nın ilk sayısında belirtti-

* Prens Sabahattin'in annesi, Abdülmecid'in kızı ve II. Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan, babası ise II. Abdülhamid'in nazırlığını yapmış Damat Mahmut Celalettin Paşa'dır.

len hedeflerden** bağımsız olmamış ve Prens sosyolojiye 'Osmanlının sorunlarına çözüm üretme' sorumluluğunu atfetmiştir. Sosyolojik kaygılarının gelişiminde, Paris'te Jön Türk hareketi içerisinde iken bir kitapçının vitrininde gördüğü Edmond Demolins'in *Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?* başlıklı kitabının önemli bir yer tuttuğu söylenmelidir. Nitekim Prens, Fransız sosyolog Frederic Le Play, öğrencileri Henri de Tourville ve Demolins'in meydana getirdiği *Science Sociale* ile bu kitap üzerinden bağ kurmuş ve okumalarını derinleştirerek toplumsal sorunların 'teşhis ve tedavisinde' bu ekolün geçerli bir yöntem olarak kullanılabileceği inancını pekiştirmiştir. 1911 yılında kaleme aldığı ancak 1918 yılında kitaplaştırılabilen *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*'de sarf ettiği sözler bu düşüncesinin özeti gibidir:

"Korkunç ve derin uçurumlarla dehşete bürünen bir gece yolculuğunu güçlü bir projektörle nasıl tehlikesiz bir duruma sokmak mümkünse Science Sociale yardımıyla da sosyal hayatımızın en belirsiz ve karanlık sorunlarını aydınlatarak ve açıklayarak gelecek yolculuğunu öylece güven altına almak mümkün."¹

** Derginin ilk sayısında yer alan 'Mukaddime ve Program' başlıklı yazıda, "Ulum-i içtimaiyyeye gelince: Ogüst Kont'un (Auguste Comte) 'hikmet-i içtimaiyye' ve Löpley'in (Le Play) 'ilm-i cemiyet'e dair açtıkları mesalik son zamanlarda o derece tekâmül etti, o kadar şayan-ı hayret bir faaliyet göstermeye başladı ki şimdi hemen her mevzua, tersedat-ı müşkafane ile müdahale eylemektedir. Bugün felsefe, tarih, hukuk, ahlâk, terbiye (eğitim) ve san'at hakkındaki malumat-ı beşeriyye kemalen değişerek büsbütün başka bir ufku vasi-i tefekkürat küşad eylemiştir. Bu tebeddülâtı yapan, beşeriyyete ulvi hakikatler telkin eden ilimdir." denilerek sosyolojinin Batı'da sunduğu geniş bakış açısı ve ürettiği çözümlerle yükselişte olduğuna işaret edilmiştir. İlerleyen satırlarda bu disiplinin benzer bir misyonla hem Osmanlı aydınlarının hem de devlet adamlarının gündemine girmesi gerektiği yönlü bir söylemin dillendirildiği görülmektedir. Bkz. Berna Fildiş, "M. Fuad Köprülü'nün İlm-i Cem'iyet Hakkındaki Fikirleri", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Entelektüel: Mehmed Fuad Köprülü, Ed. Berna Fildiş, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s. 94-95.

1 Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 37.

Pratikte bir karşılık bulamaması nedeniyle yürüttüğü siyasi faaliyetleri başarısız addedilen Prens'in, *Science Sociale* üzerine inşa ettiği sosyolojik söyleminin daha kalıcı bir etki yarattığı görülmektedir. Oysa yukarıda üç dönem üzerinden değinilen siyasetçi kimliği ile yaşadığı başarısızlıklar, sosyolojik söyleminin 'içeride' tutulmasını da olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle İTC'nin 1908-1918 yılları arasında siyaset üzerinde kurduğu hâkimiyet, bir cemiyet üyesi olarak Ziya Gökalp ve Emile Durkheim odaklı sosyolojisini zamanla 'ana akım' haline getirmiş, bu nedenle Prens'in sosyolojik söylemi geri planda kalmıştır. Ancak 1948 yılındaki ölümü ile *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* metni başta olmak üzere Prens'in sosyolojik üretiminin tekrar gündeme geldiği ve siyasetçi kimliği göz ardı edilirken sosyolog kimliği ile kendisine övgülerde bulunulduğu görülmektedir. 'Yaşadığı dönemde değerinin yeteri kadar bilinmediği' düşüncesi üzerine kurulu bir bakış açısıyla 1949 yılında Cavid Orhan Tütengil'in 'Prens Sabahattin (1877-1948)', Cahit Tanyol'un 'İçtimai Monografi Hazırlıkları: Prens Sabahattin' gibi makaleler kaleme alarak kendisinin sosyolojik söylemi üzerinde durdukları görülmektedir. Aynı yıl Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken gibi isimlerin kurduğu Türk Sosyoloji Cemiyeti'nin Prens ile ilgili çeşitli toplantılar -ki bunların en önemlisi 1957 yılındaki İlmî Kongre'dir- düzenledikleri de dikkati çekmektedir. Ölümünün ardından Prens'in sosyolojik söylemine verilen değerin, kendi dönemindeki hâkim sosyolojik anlayıştan farklılaşan ve zaman içerisinde 'isabetli' görülen saptamaları barındıran bir içeriğe sahip olmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak Prens'in sosyolojik söylemine dair 'olumlu' algının, II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünyanın ürettiği yeni koşullarda ortaya çıktığı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Nezahat Nurettin Ege başta olmak üzere takipçilerinin, Prens'in sosyolojik söylemini yeni koşullara göre tekrar di-

zayn ettikleri ve seslendirdikleri görülmektedir. Bu durum, yeni dünyayı yorumlama ve Türkiye'ye yol gösterme konusunda Prens'in sosyolojik söyleminin kullanışlılığı düşüncesine işaret etmektedir. Söz konusu düşünce, Prens'in sosyolog kimliğini ön plana çıkarmış ve onun 'kalıcı' bir değer elde etmesini sağlamıştır.

SOSYOLOJİK SÖYLEMİNİN İÇERİĞİ VE ANGLOSAKSON TOPLUMLAR

Le Play, sanayi devrimi sonrası Fransız toplumunda yaşanan değişimi ortaya koymak amacıyla aile monografileri yapmış ve elde ettiği sonuçlar ile genel bir toplumsal yapı sorgulamasına girişmiştir. Bu çerçevede birey ile devlet arasındaki ilişkiyi merkeze alarak toplumları kamucu ve bireyci olmak üzere iki model etrafında çözümlemeyi önermiştir. Öğrencisi Demolins özellikle eğitim alanında yürüttüğü çalışmalarla Le Play'in toplumsal yapı modellemesini detaylandırılmış ve Fransa'ya dair saptamaları, Prens'in Osmanlı toplumunu analiz ederken kullandığı malzemeyi oluşturmuştur. Dolayısıyla Prens'in *Science Sociale* ekolünü Le Play'den ziyade Demolins üzerinden benimsediği ve 'içeriye' uyguladığı görülmektedir.

Prens Sabahattin, Osmanlının ayakta tutulması kaygısını paylaşarak yaşanan sorunların çözümü konusunda *Science Sociale*'e dayalı bir yöntem benimserken kendisini Batılılaşma siyasetine yüklenen hâkim kanının da dışına konumlandırmıştır. Devletin içerisinde bulunduğu sorun sarmalından kurtarılmasına odaklı bir anlayışa karşı çıkan Prens, yaşanan olumsuzlukların kaynağının toplumda aranması gerektiğini söylemiş ve sorunlar gibi çözümler için de aynı adresi tarif etmiştir. Bu çerçevede Prens'in idari, mali ve askeri sorunların Osmanlı toplumunun kamucu yapısı ile ilgili oldu-

ğu yönünde temel bir saptama yaptığı görülmektedir. Ona göre Batılılaşma hareketlerine yüklenen anlamı da belirleyen yapısal özellik bireyin değil, devletin merkezde olduğu yerleşik bir düzeni anlatmaktadır. Nitekim Demolins'in Fransız toplumunun yaşadığı sorunları ortaya koyarken kullandığı bu açıklama biçimi, Prens'in Batılılaşma hareketlerinde Fransa'nın örnek olarak alınmasına getirdiği eleştirinin de arka planını oluşturmaktadır. Prens, kamucu bir toplum yapısına sahip bu ülkenin 'yapıdaş'ı olan Osmanlının sorunlarını çözme konusunda olumlu değil, olumsuz bir etkide bulunacağını düşünmüştür. Yerine önerdiği ise Demolins'in Fransa için gerekli gördüğü bir toplumsal yapı değişikliği olmuştur. Devletin toplumsal alanı kuşatmadığı, bireylerin girişimcilikleriyle kendi ayakları üzerinde durarak inisiyatif aldıkları bir tasavvura karşılık gelen değişim, kamucu toplumdaki bireyci topluma geçiş olarak tarif edilmiştir. Bu bağlamda Prens'in sosyolojik söyleminde dillendirdiği teşebbüs-ü şahsi ve adem-i merkeziyet, Osmanlıda çoğunluğu oluşturan Türk-Müslüman nüfusun devlete ait topraklarda kendilerine yeter tarımsal bir faaliyetle yetinmeleri ve taşranın merkezden atanan memurlar aracılığıyla yönetilmeye çalışılmasını sorunsallaştırmıştır. Prens'e göre ekonomi ve siyaset kurumlarındaki yerleşik uygulamalar, Osmanlının ilkel bir tarım ülkesi olarak kalmasına ve yerel halkın sorunlarının çözümsüzlüğe mahkûm edilip dağılmanın kaçınılmazlaşmasına yol açmaktadır. Bu noktada ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçilmesinin ve yaşanan sorunlardan haberdar yerli halkın yerel yönetimlerde görevlendirilmesinin gerektiğini savunan Prens, teşebbüs-ü şahsi ve adem-i merkeziyeti bireyci bir toplumsal yapının Osmanlıdaki karşılığı olarak görmüştür: İlki girişimci bir insan tipini, ikincisi ise devletin toplumsal alanda azalan belirleyiciliğini simgelemiştir.

Demolins, *Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?* kitabında Fransa'nın bireyci bir toplum yapısına geçerek

sorunlarını geride bırakabileceğini söylemiş ve söz konusu geçişin 'eğitim' aracılığıyla olabileceğini savunmuştur. *Science Sociale* doğrultusunda kurulacak okullarda, öğrencilere geleneksel eğitim sisteminin kuramsal formasyonunun yerine pratiğe dönük yeteneklerin kazandırılmasını bireyci bir toplumsal yapının eğitim anlayışı olarak kabul etmiştir. Nitekim Demolins'e göre Fransa'daki eğitim kurumları, dayandığı ezbercilikle devlete memur yetiştiren bir özellik arz etmekte ve ebeveynlerin çocukları ile ilgili planları da iyi bir devlet memuriyetine atanabilmeleri yönünde olmaktadır.² Devletin merkezde yer aldığı toplumsal bir yapıda memurluğun prestijli bir meslek olmasını doğal karşılayan Demolins, devlete atanmak için girdikleri sınavlarda istedikleri sonucu elde edemeyen ve özel sektörde çalışmak zorunda kalan gençlerin ise -aldıkları formasyon nedeniyle- çoğunlukla başarısız olduklarını belirtmiştir.

Benzer bir görüşü Prens'in de *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* kitabında Osmanlıdaki eğitim sistemi için dile getirdiği görülmektedir. Prens, Batılılaşma hareketleri ile kurulan modern okulların temelde devlete memur yetiştirmek amacıyla hizmet ettiğini ve mevcut eğitim hamlesinin içerisine nüfusun genelinin katılmasının önemsenmeyerek sınırlı bir kadronun yetiştirilmesinin yeterli görüldüğünü söylemiştir. Bu durumun Batılılaşma hareketleri öncesinde olduğu gibi, sivil ya da asker olarak devlet kapısından girmenin önemli sayıldığı anlayışın devam etmesine hizmet ettiğini ve toplumun geri kalanının ise eğitim görmeyi önemsememesi sonucunu doğurduğunu belirtmiştir. Prens'in Batılı eğitim kurumlarının açılması ve bu kurumlarda verilen kitabi eğitime

2 Edmond Demolins, 19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi: Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir?, Haz. Oğuzhan Karadeniz, Harun Er, Melek Körükçü, Sinan Ateş, Melike Faiz, Zafer Tangülü, Pegem Akademi, 2. Basım, Ankara, 2016, s. 10-11.

yönelik eleştirilerinin genel olarak Batılılaşma hareketlerine yönelttiği eleştirilerden bağımsız olmadığını söylemek gerekmektedir.

Fransa'da Demolins ve takipçisi olarak Osmanlıda Prens Sabahattin, eğitim aracılığıyla genç kuşakların bireyci toplumlara ait idealler ışığında yetiştirilmelerini, kendi toplumlarında köklü bir dönüşümün yaşanmasının ön koşulu olarak görmüşlerdir. Bu çerçevede her ikisinin de bireyci toplum yapısına geçişte Anglosakson toplumları model aldıkları görülmektedir. Nitekim Demolins'in kitabında eğitim, özel ve sosyal hayat olmak üzere üç alanda Fransız toplumu ile İngiltere'yi karşılaştırdığı ve kitabın başlığına da yansıdığı gibi, ikincisini kendi toplumundan daha üstün algıladığı görülmektedir. İngiltere'nin kendi içerisinde ve dünyada sahip olduğu gücün bireyci bir toplum olmasıyla ilişkilendirildiği kitapta Demolins, Fransa'nın da benzeri bir güce ancak yapısal bir geçişle yani İngiltere'yi örnek alarak ulaşacağını söylemiştir. Dolayısıyla Anglosakson medeniyet dairesinin kaynağı konumundaki İngiltere'nin sahip olduğu eğitim sisteminin bir benzerinin inşa edilmesiyle Fransa'da da bireyci bir toplum yapısının ortaya çıkacağına inanmıştır. O, hantal olarak gördüğü Fransız eğitim sisteminin tersine İngiliz eğitim sistemi ile ilgili şunları söylemiştir:

“İngiliz eğitim metodu şu anki hayatın yeni şartlarına bizim bağlı bulunduğumuz eğitim şekline daha uygun. Şahsi girişimcilğe sahip, yalnız kendi değerlerine dayanak kabul edecek adam yetiştirmeye daha müsait olduğu halde İngilizler öğrenim ve eğitim şekillerinin daha da mükemmel olması için çok çalışmaktan vazgeçmiyor. Şu anki değişimlerin yükselmesi yolunda çok fazla ilerledikleri halde her zaman yeni ihtiyaçları göz önünde bulundurma gerekliliğini hissediyor. İsteklerinin sonucu, memur olan ve hayatı okuduğu kitaplarla öğrenen edebiyatçı değil, hangi yerde olursa olsun hayatın bütün zorlukları karşısında acizliğini

Prens Sabahattin'in Amerika Birleşik Devletleri Üzerine Düşünceleri

ortaya koymayacak, zeki ve pratik adamlar yetiştirmektir. Yani elde etmek istedikleri netice şu anki sosyal hayattaki değişimlerin yeni şartlarına uygun adam yetiştirmektir.”³

Eğitim alanında sahip olduğu özelliklere paralel olarak ekonomik ve siyasi gücü dünyaya yayılmış İngiltere üzerinden Anglosakson toplumların Demolins'in düşüncelerindeki yeri, Prens Sabahattin'in sosyolojik söyleminde de karşılık bulmuştur. Osmanlının uyguladığı Batılılaşma siyaseti üzerinden Fransa'ya eleştiriler yönelten Prens, Anglosakson toplumlar için tersi bir tavır sergilemiştir:

“Bu toplumların, su götürmez ezici ve şaşırtıcı sosyal üstünlükleri, ancak bireysel yetenek ve kişisel gücün gelişiminden doğuyor. Birey, aile çevresi, oymak; partiler ve hükümetin vasıllık ve baskısından bütünüyle sıyrılmıştır.”⁴

Prens'in Anglosakson toplumlara dair olumlu düşüncüsü, Batılılaşma ile ilgili daha detaylı bir yaklaşım sergilemesini sağlamış ve o, sırf Avrupa'da bulunduğu için herhangi bir ülkeyi model almanın sığ bir bakış açısı olduğunu ifade etmiştir. Prens, “...yalnız yüzeyden bayındırlaşma yollarını edinmekle ulaşacağımızı sandığımız batı uygarlığını doğuran yapı; özel hayatı yönetim hayatının, devletin koruması, gözcülüğü ve baskısı altında bulunduran bireyci akımın ürünüdür.”⁵ sözlerinden de anlaşıldığı üzere Anglosakson toplumları, özelde ise İngiltere'yi işaret etmiş ve bu tercihle gerçek Batılılaşmanın yakalanabileceğini düşünmüştür. Prens'in eğitim konusundaki fikirlerinin de sosyolojik söylemindeki genel tavrından bağımsız olmadığı görülmektedir. O, Demolins'in Fransa'da açtığı ve İngiliz eğitim anlayışına göre öğrenci yetiştiren *L'Ecole Des Roches*'a yaptığı bir geziyi

3 A.g.e., s. 29.

4 Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 43.

5 A.g.e., s. 44.

anlattığı makalesinde, Osmanlıda bireyci bir toplumsal yapı değişiminin bu tarz okullara öğrenciler ve öğretmenler göndererek başlatılabileceğini söylemiştir.⁶ 1919-1924 yılları arasında *Meslek-i İctimaî*si çerçevesinde hazırladığı ‘son mesai programı’nda ise “Anglo-Saksonların hayat mücadelelerinde başarılarını temin eden öğrenim-öğretim sistemini uygulayan ve yabancı dile dayalı modern ilk, orta ve lise sınıfları açmak” fikrini dile getirdiği görülmektedir.⁷ Sosyolojik söylemi içerisindeki önemine rağmen Prens’in Osmanlı Dönemi’nde sık sık yurt dışına çıkması ve Cumhuriyet Dönemi’nde bu durumun kalıcı bir hale gelmesi, eğitim konusundaki planlarını hayata geçirememesine neden olmuştur.

Bir önceki bölümde Prens Sabahattin’in siyasi faaliyetleri ile sosyolojik söyleminin birbirini tamamladığına değinilmişti. Baykan Sezer, Prens’in *Meslek-i İctimaî*sinin iki ayağı arasındaki tutarlılık ile ilgili şunları söylemiştir:

“Fransa’da yakınlık kurduğu Science Sociale okulu sözcükleri, İngiltere’yi Fransa’nın örnek alması gerektiği ülke sayıyorlar ve İngiltere’nin her yönden övgüsünü yapmaktan geri durmuyorlardı. Bu nedenle Prens Sabahattin’in siyasi seçimiyle görüşlerini savunduğu Science Sociale okulu arasında bir uyumsuzluk söz konusu değildir.”⁸

Bu sözler, Prens’in hem siyasi faaliyetlerinde hem de sosyolojik söyleminde tek bir kaynaktan beslendiğini ifade etmektedir. Nitekim 1902 yılında Paris’te toplanan ilk Jön

6 Prens Sabahattin, “Meslek-i İctimaîmiz Nasıl Tatbik Edilebilir? Türkiye’de Yeni Bir Medeniyet”, Prens Sabahattin: Hayatı ve İlmi Müdafaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977, s. 223-224.

7 H. Bayram Kaçmazoğlu, Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Doğu Kitabevi, 5. Basım, İstanbul, 2013, s. 35.

8 Baykan Sezer, “Türk Sosyologları ve Eserleri-I”, Türk Sosyologları ve Eserleri – I: Temel Tartışmalar, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 246-247.

Türk Kongresi'nde Prens Sabahattin ve taraftarlarının II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi konusunda yardım alınmasını savundukları devlet İngiltere'dir. Kongre'nin ardından Prens'in İngiltere Hükümeti ile yakın bir temas içerisinde bulunduğu da bilinmektedir.⁹Ardından 1908 yılında kurulan Ahrar Fırkası'nda görünür bir rol üstlenmemiş olsa da bu yapıya perde arkasından destek verdiği ve amacının İngiliz siyasetine uygun bir yönetim kurmak olarak şekillendiği görülmektedir.¹⁰ 1911 yılında İTC iktidarına karşı kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise Prens'in resmi olarak siyasete yine mesafeli yaklaştığı ancak görüşlerinin günlük politikaya tercüme edildiği bir yapı olmuştur. Bu partinin devletin bekası için İngiliz dostluğunu ön şart olarak görmesi kendi içerisinde anlaşılabilir. Her iki oluşum üzerinden ortaya çıkan siyasi krizlerde Prens'in İngiliz Büyükelçiliği'nin desteğini alarak kendi güvenliğini sağlaması ise İngiltere ile arasındaki bağın göstergesi olmuştur. Söz konusu bağın I. Dünya Savaşı'ndaki karşılığının bu devletle bir savaş ittifakının kurulması yönünde kulis yürütmesi ve mümkün olmayacağını anlayınca Osmanlı'nın savaşa katılmaması yönünde bir çaba sergilemesi olarak belirdiği görülmektedir.¹¹ Dolayısıyla yürüttüğü siyasi faaliyetlerde Prens'in ilk dönemde II. Abdülhamid'in, ikinci dönemde ise İTC Hükümeti'nin iktidardan uzaklaştırılması konusunda İngiltere'nin hamiliğinde bir yol izlediği söylenebilir. Savaşın ardından İstanbul'un işgalini gerçekleştiren İngiltere'nin kendisine ihtiyaç duymaması ve milli mücadeleyi yürüten Mustafa Kemal ve arkadaşlarının İngiltere merkezli siyasi temsiliyetinden dolayı kendisi ile bağ kurmak istememesi, Prens'in siyasi faaliyetlerinin son bulmasına neden olmuştur.

9 A.g.e., s. 266-267.

10 Oya Okan, "Sosyologlarımız ve Tarihi Gerçekler Önünde Prens Sabahattin", İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 3, S. 1, 1989, s. 102.

11 Sezer, a.g.e., s. 271.

Meslek-i İctimaî'sinin her iki ayağında da İngiltere'yi odağına alan Prens Sabahattin, bu ülkeyi hem bir siyasi müttefik olarak görmüş hem de bireyci toplum yapısıyla Osmanlı'nın sorunlarını çözebilecek bir model olarak düşünmüştür. Demolins'in İngiltere'yi Fransa'ya örnek göstermesinin nedeni, kendi ülkesinin de 'içeride' ve 'dışarıda' güçlenmesini istemesiyken Prens'in İngiltere'ye yönelik ilgisi, Osmanlı'nın ayakta kalmasını sağlamakla bağlantılı olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin 1922'de yıkılması ve ortaya çıkan yeni koşullarda etkili olamayan Prens'in 1924 yılında Türkiye'den geri dönmek üzere ayrılması, 'içerideki' siyasi ve sosyolojik hareket alanını kesin olarak yitirmesi sonucunu doğurmuştur. Takipçilerinden Nezahat Nurettin Ege bu durumu şöyle tasvir etmiştir:

"Bu büyük vatansever, bu faziletli mütefekkir, 4 Mart 1924 tarihinde aziz vatanının ufuklarına veda etmek mecburiyetinde kaldığı zaman, derin bir imân ile merbut olduğu ve kendisinin kaderi bir misyonu olarak kabul etmiş bulunduğu bütün bu ulvî ve aziz vatandaşlarımız için de çok hayatî kıymeti hâiz olan bu ideal faaliyet projelerine de tamamen veda etmek mecburiyeti ile karşılaşmış bulunuyordu."¹²

Bu tarihten itibaren Prens'in yazı faaliyetleri, birkaç takipçisiyle yaşamının sonuna kadar devam eden mektuplaşmalardan ve yabancı gazetelerde yayınlanması için kaleme aldığı bir kaç makaleden ibaret kalmıştır. Ancak siyasi ve sosyolojik bir faaliyette bulunmaması ya da yazı faaliyetlerindeki seyreklik -söz konusu mektuplarına ve makalelerine yansıdığı üzere-iki dünya savaşı ile yeniden inşa olan dünyayı yakından takip etmediği anlamına gelmemektedir. Prens'in güncel gelişmelerden yola çıkarak ileriye dönük öngörülerini dile getirdiği bu metinlerde dikkati çeken nok-

12 Nezahat Nurettin Ege, "Prens Sabahaddin'in Mümtaz Şahsiyeti ve Son Mesai Programı", Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, s. 451.

ta, yeni dünyayı kavradığının bir göstergesi olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne ayırdığı yerdir.

YENİ DÜNYADA ABD'YE BAKIŞI

Prens'in 1924 öncesi yürüttüğü siyasi faaliyetlerinde ve dillendirdiği sosyolojik söyleminde bireyci bir toplum yapısına sahip olması nedeniyle Anglosakson medeniyetinin kaynağı olan İngiltere'ye merkezi bir yer verdiğine daha önce değinilmişti. Prens, *Science Sociale*'den yola çıkarak kamucu ve bireyci toplumlar ayrımını geniş bir mekânsal tanımlama üzerinden yapmış; Asya, Doğu ve Güney Avrupa ile Orta ve Güney Amerika'yı kamucu toplumların bulunduğu coğrafyalar olarak tasvir ederken Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'yı bireyci toplumların karşılığı olarak anmıştır. Dolayısıyla bireyci toplumlara örnek olarak ağırlıklı bir biçimde İngiltere'yi işaret etse de ABD'yi unutmamıştır. *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* metninde Prens'in İngilizlerle birlikte Kuzey Amerikalıları "bireyci yapının günümüzdeki en yüksek gelişimini meydana getiren..."¹³ toplumlardan biri olarak tanımlaması, bu ülkeyi aynı zamanda takip ettiğini de göstermektedir. Nitekim İngiltere ve Amerika'yı aynı sosyal yapıya sahip olmalarına ve aynı dili konuşmalarına karşın doğal ve sosyal çevreleri itibarıyla 'kendilerine has özelliklere sahip' toplumlar olarak açıklayıp birbirinden ayırması, söz konusu takibin bir başka yansımasıdır. Özellikle İstanbul'a geldiği 1919 ile Türkiye'yi terk etmek durumunda kaldığı 1924 yılları arasında hazırladığı 'son mesai programı'nda İngiltere ve Amerika üniversitelerini karşılaştırıp "... bilhassa Amerikan üniversitelerinin mezunlarının azim ve iradeleri ile Amerika kıt'asında ne muazzam bir medeniyet yarattıklarını bir çok misalleri ile aziz Türk vatandaşlarına izah ederek

13 Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 42.

sevgili vatanımızda aynı sistemde üniversiteler kurulmasını teşvik etmek maksadı ile şahsi serveti ile bir hususi üniversite kurmak...¹⁴ planını yapması, eğitim konusunda artık sadece İngiltere'yi değil, bir başka Anglosakson medeniyeti üyesi ABD'yi de önemseydiğini göstermesi açısından ilgi çekicidir. Ancak genel olarak bakıldığında Prens, *Meslek-i İctimaî*'sinin sosyolojik söylem ayağında siyasi faaliyetleri ile tutarlı olarak İngiltere'yi odağına almaktan vazgeçmemiştir.

Prens Sabahattin'in ABD'ye yönelik yoğun ilgisi, siyasi ve sosyolojik faaliyetlerinin son bulduğu 1924 sonrasına rastlamaktadır. Bu gelişmede, ABD'nin I. Dünya Savaşı sonrası dünya siyasetinde daha belirleyici bir noktaya gelmesi etkili olmuştur. Nitekim Prens'in takipçisi Nezahat Nurettin Ege'ye yazdığı 07.10.1933 tarihli mektubu ile 1944 yılında Lozan gazetesinde yayınlanmak üzere kaleme aldığı makalesi, dünyada yaşanan siyasi gelişmeleri *Science Sociale* metoduna dayanarak yorumladığı ve aynı zamanda ABD'ye geniş yer verdiği metinlerdir. Bu çerçevede iki metni de detaylı olarak ele almak önemlidir.

Prens, Ege'ye yazdığı mektubunda I. Dünya Savaşı'ndan çıkmış ancak kalıcı bir 'huzuru' yakalayamamış dünyanın halini resmetmiştir. Güney Amerika'daki diktatörlükler, İtalya'da Mussolini'nin varlığı, aldığı yenilgiyle aşırı sağ ve sol siyasetlerin güç kazanmasına sahne olan Almanya ve 'Kızıl' Rusya Prens'in 1918 sonrası dünyaya dair taşıdığı karamsarlığın ayrıntılarıdır. Özellikle Almanya'daki 'aşırıların' varlığı onda 'dâhili ve harici harp hazırlayıcıları' intibamı yaratmış ve Prens, Ege'nin ifadesi ile dünyanın gittikçe yaklaştığı felaketselere Almanya İmparatorluğu'nun takip etmiş olduğu yanlış istikametlerin sebep olacağını söylemiştir.¹⁵ Ancak Prens'in dünyanın içinde bulunduğu durumla ilgili

14 Ege, a.g.m., s. 451.

15 A.g.m., 455.

olarak ABD'ye de bir sorumluluk yüklediği ve ciddi eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. Eleştirilerinin ilki, savaş sonrasında ABD'nin Avrupa'dan savaş tazminatı adı altında talep ettiği 15 milyar dolar olmuştur. Bu talebin savaş sonrası ekonomik krizlerle boğuşan hiçbir Avrupa ülkesine iyi gelmediğini belirten Prens,

“Hâlbuki Amerika Birleşik Devletleri, bu borcu Avrupa'ya bağışlamak ve (Cemiyet-i Akvam)'a iltihak ederek (Cihan sulhü)'nü filen temin etmek gibi bir rol deruhde etmiş olsa idi, kendisi için daha şerefbahşâ, aynı zamanda da hem vicdani hem de iktisadi bir hareket teşkil edecek idi.”¹⁶

diyerek dünyada hızlı bir normalleşmenin sağlanmasında ABD'nin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediğini belirtmiştir. Ayrıca ona göre, bu devletin gümrük tarifelerini yükselterek Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu ihracatı aşağılara çekmesi de kendisine odaklı siyasetinin bir başka göstergesidir. Prens, ABD'nin uyguladığı ekonomi politikası nedeniyle yaşamını sürdürdüğü İsviçre'de bile pek çok fabrikanın kapandığını ve çalışanların işsiz kaldığını söylemiştir. Oysaki savaş sonrası dünyanın ekonomi ve siyasette rekabet yerine dayanışmaya ihtiyaç duyduğunu savunan Prens, bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

“Zamanımızda her zamandan ziyade (Interdependance Economique: Karşılıklı İktisadi Dayanışma) mevcut bulunuyor. Bundan dolayı, iktisadi ve siyasi meseleleri bir (şuur-ı muhabbetkâr) ile karşılamak tahripkâr rekabetlerin yerine -şimdiden bazı muhitlerde tatbik olduğu gibi- (Cooperation: tanzimkâr iş) birlikleri ile çalışmaktaki kıymet aşikâr!...”¹⁷

Söz konusu bakış açısı, Amerika'nın Cemiyet-i Akvam'a yönelik izlemesi gereken siyasetin çerçevesini çizmekte ve

16 A.g.m., s. 454.

17 A.g.m., s. 455.

Prens'in bu ülkeye dönük beklentilerini dile getirmektedir. Ancak 1939 yılında dünyanın yeni bir savaşa girmesi ile beklentileri değil, öngörülerini gerçek olmuştur.

Prens'in 1944 yılında Lozan gazetesinde yayınlanmak üzere kaleme aldığı "Anglo-Amerikan Efkâr-ı Umumiyesine Bir Hitab" başlıklı makalede de genel bir dünya değerlendirmesi yaptığı ve II. Dünya Savaşı ile sonrasına dair bazı kaygılarını dile getirdiği görülmektedir. Başlığına da yansıdığı üzere makalenin dikkati çeken noktası, Prens'in mevcut kaygılarını Amerikan kamuoyuna seslendirmiş olmasıdır:

"Sizlere böyle bir hitabda bulunmaktaki maksadım ... harb faciaları haricinde ve fevkinde hâl-i hâzırda umumî bir şuûr ve vicdan faciası yaşamakta olduğumuz neticesini çıkarmağa beni icbar eden hadisâtın vehametini izaha çalışmaktır."¹⁸

Prens, dünya geneline yayıldığını ve savaş sonrasını da olumsuz etkileyeceğini düşündüğü 'şuûr ve vicdan faciasına' dair değerlendirmelerine ABD'ye yönelttiği bir soru ile başlamıştır:

"Sizler ne pahasına olursa olsun bu harbi kazanmağa azim etmiş bulunuyorsunuz ve bu hedefinize erişeceğiniz de rahatle görülmektedir. Fakat aynı şekilde sulhü kazanmağa da muvaffak olabilecek misiniz?"¹⁹

Sulh ile tüm toplumların içerisinde adilane bir biçimde konumlandıkları ve 'gerçek huzura' eriştikleri bir dünyayı kast eden Prens, bu tasavvurun gerçekleşmesinin önündeki engellere ABD'nin dikkatini çekmek istemiştir. Ona göre, bitmek üzere olan savaşı gerçek bir 'barış' ile taçlandırmanın önündeki en önemli engel Sovyetler Birliği (SSCB)'dir. 1941

18 Prens Sabahattin, "Anglo-Amerikan Efkâr-ı Umumiyesine Bir Hitab", Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, s. 457.

19 A.g.m.

Prens Sabahattin'in Amerika Birleşik Devletleri Üzerine Düşünceleri

yılında ABD ve İngiltere'nin ortaklaşa yayınladıkları Atlantik Beyannamesi'nde, demokratik ve liberal değerlerden yola çıkarak yayılmacı bir politika izlemeyeceklerini beyan etmeleri önemli bir adımdır. Ancak SSCB'nin bu girişime sadece 'kuru lafla' mukabele ettiğini düşünen Prens, bu devletin gerçek niyetinin farklı olduğunu savunmuştur:

"Eminim ki Sovyet Rusya'nın asıl hedefi evvela, kendi mağduru cesur ve kahraman Finlandiya'yı sonra da küçük Baltık Devletleri'ni ve sırasıyla Polonya, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya'yı (vs.) Sovyetleştirmektir."²⁰

Prens'e göre, 1939 yılında Polonya'nın Sovyetler tarafından işgal edilmesi -kendisi her ne kadar reddetse de -Stalin'i Hitler'in bir benzeri yapmıştır. Ancak İngiltere'nin 1941 yılında Alman tehdidine karşı SSCB ile imzaladığı ittifak ve SSCB'nin ABD'nin de doğal müttefiki haline gelmesi, bu devlete karşı toleranslı bir siyaset izlenmesi sonucunu doğurmuştur. Prens'in savaş sonrası dünyada gerçek bir sulh ortamının kurulamayacağına dair endişelerinin nedenlerinden biri de SSCB'nin yayılmacı niyetlerini göz ardı eden ABD ve İngiltere yönetimlerinin varlığıdır. Ona göre, Almanya'da Hitler'in etkisizleştirilmesi uğruna SSCB'ye verilen tavizler "...yıkılmakta olan bir Diktatörlük'ün yerine yükselmekte olan bir diğerinin geçmesini teminden başka bir işe yaramayacaktır."²¹ Dolayısıyla Atlantik Beyannamesi'ne yansıyan 'iyi niyet' hayata geçmeyecek ve ortaya Versailles, Saint Germain, Sevr ve Neuilly Antlaşmaları gibi yeni bir savaşa sebep olacak yalancı barış metinleri çıkacaktır.

Prens, ılımlı bir politik söylem benimsemesine karşın Sovyetleri dünyayı tehdit eden komünizm tehlikesinin kaynağı olarak çözümlenmiş ve makalesinde kendi fikirlerini destekleyen pek çok ismin sözlerine yer vererek bu

20 A.g.m., s. 458.

21 A.g.m., s. 469.

ülkeyi savaş sonrası niyetlerini açıkça ortaya koymamakla itham etmiştir. Diğer taraftan Amerika'nın SSBC'ye yönelik politikasında temkinli davranmak yerine toleransı tercih etmesini, olumsuz gidişatı engelleme ihtimalini kendi eliyle zayıflatması olarak yorumlamıştır. Nitekim Prens'in makale boyunca dile getirdiği kaygıları gerçeğe dönüşmüş ve 1947 yılında İngiliz dergilerinde yayınlanmak üzere kaleme aldığı bir makalesinde bu durumu, "Daha 1944 senesi Nisan'ında yazılan bundan evvelki makalede sulhun bu İkinci Dünya Harbi'nden sonra da ekseriyetin o zaman inandığı veçhile temin edilemeyeceğini ispata çalışmıştık."²² sözleriyle ifade etmiştir.^{***}

1933 ve 1944 yılında yazdığı her iki metinde dünyanın büyük güçlerin öncülüğünde nasıl şekillendiği ve şekilleneceği üzerine fikir yürüten Prens Sabahattin, ABD'ye odaklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ege'ye yazdığı mektupta ilk savaşın ardından dünyanın ikinci bir savaşa sürüklenmesinde ABD'nin 'benmerkezci' yaklaşımının etkili olduğunu,

22 Prens Sabahattin, "Demokrasi'nin İctimaî ve Vicdanî Yeni Bir İhatası Lüzumu", Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, s. 483.

*** Demokrasi'nin İctimaî ve Vicdanî Yeni Bir İhatası Lüzumu" başlıklı makalede Prens Sabahattin, Science Sociale'e dair ayrıntılı bir bilgilendirmede bulunmuş ve 'Batılı Devletler bu yönetime kulak vermiş olsalardı dünyaiki büyük savaş faciasına sürüklenmeyecekti.' demiştir. Ayrıca İngiltere'de Liberal Parti'nin kurulması, Avrupa devletlerinin bir çatı altında toplanma çalışmalarına başlamaları gibi güncel gelişmelere dair değerlendirmeler yapmayı da ihmal etmemiştir. Prens makalesinin iki yerinde ABD'ye değinmiştir: İlkinde, komünizm tehlikesine karşı tehdit altındaki Türkiye ve Yunanistan'a Truman Doktrini çerçevesinde mali ve askeri yardım yapılmasını memnuniyetle karşıladığını belirtmiş, ikincisinde ise SSCB karşıtı bloğun özellikle ABD'nin yardımıyla savunma amaçlı bir ordu meydana getirmesini zorunlu gördüğünü aktarmıştır. Dolayısıyla bu makale, 1924 sonrası kaleme almış olmasına karşın Prens'in ABD'ye geniş yer ayırmadığı bir metindir. Ancak Amerika'ya dair değerlendirmeleri, 1933 tarihli mektup ve 1944 tarihli makale ile paralellik arz etmektedir.

Prens Sabahattin'in Amerika Birleşik Devletleri Üzerine Düşünceleri

1944 tarihli makalede ise ikinci savaşın bitmek üzere olduğu bir dönemde SSCB ile kurduğu 'esnek' ilişki nedeniyle kalıcı bir barış ortamının oluşmasına gölge düşürdüğünü düşünen Prens, Amerika'yı hem eleştirmiş hem de bu ülkeye sorumluluklarını hatırlatmıştır. Söz konusu tavrı sergilemesinde, 1924 öncesinde İngiltere'nin yanında Anglosakson medeniyetinin önemli temsilcilerinden biri olarak tanımladığı ABD'yi artık sadece bu medeniyetin değil, dünyanın 'parlayan yeni yıldızı' olarak görmesi etkili olmuştur. Bu bağlamda ilk metinde,

"Amerika Birleşik Devletleri, bugün bütün Dünya'ya arzunu kabul ettirebilecek bir mevkide!... Bu cihan harbinden evvel bugünkü Dünya siyasi ve iktisadi vaziyetinin zuhur edeceğini (İlm-i İçtimâ) muhiti haricinde kime söyleseydiniz, zannederim ki kimseyi inandıramazdınız. Hatta Amerikalıların kendileri bile bu içtimâi, iktisadî ve siyasi kudretlerinin derecesini sonradan anladılar."²³

diyerek ABD'nin eriştiği gücü dile getirmiştir. İkinci metinde ise bitmekte olan ikinci savaş sonrasında kurulacak dünyayı, SSBC'ye yönelik uyarılarda bulunan entelektüellerinin sözünü dinleyip doğru politikalarla şekillendirme yeteneğine sahip bir ABD'den bahsetmiştir:

"Kardeşi, kardeş kanına susamış bir hale getiren bu yüz karası ve yürekler acısı harbin başlıca sebebi: yüksek bir muhakeme kudreti ve bütün insaniyete şâmil vicdâni bir mesuliyet hissi ve muhabbet yoksulluğu değil midir? ... Maamafi, büyük bir minnet ve memnuniyetle kaydedelim ki İngiltere ve dominyonlarında olduğu gibi Birleşik Amerika'da da sizler, büyük bir temyiz kabiliyeti ve vicdan asaleti ile mücehhez bir Elite Sociale (güzide bir içtimâi zümre) ye mâlik bulunuyorsunuz... İşte böyle ehemmiyetli şahsiyetleri dinlemek ve onların fikirlerinden istifade etmek

23 Nezahat Nurettin Ege, "Prens Sabahaddin'in Mümtaz Şahsiyeti ve Son Mesai Programı", Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, s. 454.

suretiyledir ki Dünya'yı; sür'atle yaklaşan umumi bir musibetten kurtarmağa belki de muvaffak olacaksınız.”²⁴

Prens Sabahattin, siyasi ve sosyolojik faaliyetlerinin son bulduğu 1924 yılından sonra inzivaya çekildiği İsviçre'de az sayıda metin kaleme almış ve bu metinler ilgili çevrelerde önemli bir etki yaratmamıştır. Ancak yakın çevresine hitap ettiği mektupları ile yabancı gazete ve dergilerde yayınlanması isteğiyle yazdığı makaleleri, Prens'in Türkiye dışına çıktuktan sonra da dünyaya olan ilgisini kaybetmediğini göstermeleri açısından önemli belgelerdir. Bu belgelerde Prens, aktif olduğu dönemlerde Osmanlı için hem siyasi bir müttefik hem de birey merkezli bir toplumsal yapı dönüşümünde örnek alınması gereken ülke olarak gördüğü İngiltere'den ziyade, ABD üzerinde durmuştur. Söz konusu tavır, Prens'in ilk savaştan itibaren ABD öncülüğünde inşa edilmeye başlanan dünyanın gidışatını doğru okuduğunu göstermektedir. Nitekim Oya Okan,

“Uzun yıllar yayın yapmamış olmasına karşın II. Dünya Savaşı yıllarında yazmış olduğu iki yazı, savaş sonrasında kendisi açısından yeni fırsatların doğabileceğine olan inancını gösterir, ki buna hayatı yetmemiştir...”²⁵

diyerek Prens'in sadece *Science Social'e* dayanan öngörülerinin isabetli olduğunu göstermek gibi bir amaç gütmeyi, yeni koşullarda yeni bir rol üstlenme isteğinin de olduğunu belirtmiştir. Rol beklediği adresin ise 1924 öncesinden farklı olarak ABD üzerinden güncellendiğini söylemek yanlış bir saptama olmayacaktır. Ancak Prens'in Türkiye'den gitmeden önce siyasi faaliyetleri ve sosyolojik söyleminin toplamı olan

24 Prens Sabahattin, “Anglo-Amerikan Efkâr-ı Umumiyesine Bir Hitab”, Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, s. 470-471.

25 Oya Okan, “Prens Sabahattin'in Ölümü ve 50'li Yıllarda Yeniden Gündeme Gelişi”, İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. 3, S. 12, İstanbul, 2006. s. 165.

Meslek-i İçtimaî'sinde yapmaya gerek görmediği değişikliği, bu tarihten sonra da gerekli koşullara ve zamana sahip olmadığı için yapamadığını belirtmek gerekmektedir.

SONUÇ YERİNE

Prens Sabahattin iç siyasetin her defasında yeniden dizayn edildiği; II. Abdülhamid, İTC ve Milli Mücadele'ye karşılık gelen üç dönemdeki siyasi kimliği ve ideal bir toplum düzenine kamucu değil, bireyci bir yapı üzerinden ulaşabileceği düşüncesini savunan sosyolog kimliği ile dönem Osmanlısına yön vermeye çalışan şahsiyetlerden biri olmuştur. Her üç dönemde de bir başarı elde edememesi nedeniyle siyasi faaliyetleri henüz hayattayken değersizleşen Prens'in sosyolojik söylemi ise tekrar gündeme geldiği 1948'deki ölümünün ardından daha kalıcı bir etki yaratmıştır. Nitekim ikinci savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya koşulları ve Türkiye'nin bu koşullar içerisinde yeniden konumlanma ihtiyacı duyması hem Prens'in hem de *Meslek-i İçtimaî*'sini oluşturan ayaklardan biri olarak sosyolog kimliğinin üzerinde durulmasını kolaylaştırmıştır.

Prens, siyasi faaliyetleri ve sosyolojik söyleminin odağına hem dönem itibarıyla dünyada ve Osmanlı'nın bulunduğu bölgede belirleyici bir güç olması hem de benimsediği *Science Sociale* ekolü içerisinde bireyci toplum modelinin karşılığı olarak görülmesi nedeniyle İngiltere'yi koymuştur. Bu bağlamda II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini amaç edinen Jön Türk hareketi içerisinde yer almasından Milli Mücadele yıllarına kadar bu ülke merkezli bir siyasi temsil yet sergilemiş ve Norveç ile Amerika'yı da bireyci toplumlar başlığı altında anmasına karşın, teşebbüs-ü şahsi ve adem-i merkezîyet aracılığıyla 'içeriye' örnek olarak aynı adresi tarif etmiştir.

1924 yılında bir daha gelmemek üzere Türkiye'yi terk etmesiyle siyasi faaliyetleri son bulan Prens'in, bu faaliyetlerin teorik arka planını oluşturan sosyolojik söylemi de sessizliğe gömülmüştür. 1924 sonrası ise değişen dünyaya yönelik düşüncelerini yakın çevresine mektuplarla izah ettiği ve aynı amaçla kaleme aldığı birkaç makalesinin yabancı gazete ve dergilerde yayınlanması için girişimde bulunduğu bir dönem olmuştur. Söz konusu metinlerde dikkati çeken nokta, Prens'in ABD'ye verdiği önemdir. 1933 yılındaki mektubunda birinci savaş sonrası dünyada gerçek bir barışın tesis edilememiş olmasından bu ülkeyi sorumlu tutan Prens, 1944 yılındaki makalesinde ise bitmek üzere olan II. Dünya Savaşı ve sonrasını sorunsallaştırarak ABD'ye üstlendiği hamilik rolü ile ilgili uyarılarda bulunmuştur. Her iki metinde bu ülkeye dair eleştirilerini sıralamış olsa da Prens'in Amerika'yı dünyayı şekillendirme gücüne sahip bir merkez olarak okuduğu görülmektedir. Nitekim 1947 yılındaki makalesinde savaş sonrası izlediği dış politika nedeniyle ABD'ye yönelik memnuniyetini dile getirmesi, bu ülkeyle ilgili kalıcı bir olumsuz tutuma sahip olmadığını imlemektedir. Dolayısıyla Prens'in yönelttiği eleştirileri aynı zamanda ABD'den hayata geçirmesini istediği talepleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

1924 öncesi ve sonrası ABD'ye yönelik tutumunda önemli farklar sergileyen Prens ölümünün ardından yeniden hatırlanmış, pek çok takipçisi onunla ilgili anma toplantıları düzenlemiş ve yazı faaliyetleriyle Prens'in sosyolojik söylemini gündemde tutmaya çalışmıştır. Dönemin ABD öncülüğünde yeniden şekillenen bir dünyaya karşılık gelmesi hem Anglosakson toplumlar vurgusu hem de 1924'ten sonra kaleme aldığı metinlerde ABD'ye ayırdığı yer ile Prens'in sosyolog kimliğinin değerlendirilmesini sağlamıştır. O, her ne kadar farklı nedenlerle 1924 öncesi ve sonrası *Meslek-i İçtimaî*'sinde herhangi bir değişiklik yapmamış olsa da sosyolojik söylemi, takipçileri tarafından yeni koşullar çerçevesinde İngiltere

yerine ABD merkezli olarak yeniden okunmuş ve seslendirilmiştir. Bu isimlerden biri olan Nezahat Nurettin Ege'nin telif ya da tercüme yazı faaliyetlerine bakıldığında ABD'ye ayırdığı yer, söz konusu farklılığı ortaya koyar niteliktedir. Nitekim Ege, 1939 yılında kaleme aldığı ve ABD ile dostluk ilişkilerinin resmedildiği *Turgut Lives in Turkey* isimli çocuk romanını ilk olarak bu ülkede ve İngilizce olarak yayımlamıştır. Benimsediği *Meslek-i İctimaî*'yi 'güncel' ışığında yeniden yorumladığının erken ipuçlarını barındıran bu kitabın yanı sıra, 1948 yılında *Amerika'da Yeni Terbiye Cereyanları* tercümesi ile ABD'deki eğitim sistemini ayrıntılı olarak masaya yatırdığı ve 1980 yılında *Ziraat Âleminde Büyük Terakiler ve Bu Muvaffakiyetlerden Alacağımız Dersler* tercümesi ile ABD'nin ziraat alanındaki birikimini 'içeriye' aktardığı görülmektedir. Ege, her iki çalışmada da Türkiye'nin ilgili alanlarda ABD'yi örnek alarak aşama kaydedebileceğini savunmuş ve sadık takipçilerinden biri olarak Prens'in sosyolojik söylemini bu yönde 'tazeleyip' *Meslek-i İctimaî*'sinin geçerliliğini korumasına hizmet etmiştir.

1924 sonrası kaleme aldığı metinlerle Anglosakson medeniyetinin dünyadaki yeni temsilcisi olarak ABD'yi selamlayan Prens'in, siyasi faaliyetlerini ve sosyolojik söylemini yeniden canlandırma isteğinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle 'güncel' gelişmelere dair değerlendirmelerini içeren mektupları ve makaleleri, kendi varlığını hatırlatmaya yönelik birer çaba olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak sahip olduğu sınırlı imkânlar ve sağlığı, dillendirdiği değişimi *Meslek-i İctimaî*'sine yansıtmasına izin vermemiştir. Bu bağlamda takipçilerinin, Prens'in yönünü çevirmek istediği yeni adresi sosyolojik söylem ayağında ihmal etmedikleri ve onun yapamadığı güncellemeyi hayata geçirdikleri görülmektedir. Söz konusu gelişme, ABD'nin Türkiye açısından çekim merkezi haline geldiği Soğuk Savaş Dönemi'nin bir getirisi olarak siyasetten kopuk ele alınmamalıdır.

KAYNAKÇA

- DEMOLİNS, Edmond; 19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi: Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir?, Haz. Oğuzhan Karadeniz, Harun Er, Melek Körükçü, Sinan Ateş, Melike Faiz, Zafer Tangülü, Pegem Akademi, 2. Basım, Ankara, 2016.
- EGE, Nezahat Nurettin; “Prens Sabahaddin’in Mümtaz Şahsiyeti ve Son Mesai Programı”, Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977, ss. 449-455.
- FİLDİŞ, Berna; “M. Fuad Köprülü’nün İlm-i Cem’iyet Hakkındaki Fikirleri”, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Entelektüel: Mehmed Fuad Köprülü, Ed. Berna Fildiş, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, ss. 89-138.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram; Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Doğu Kitabevi, 5. Basım, İstanbul, 2013.
- OKAN, Oya; “Sosyologlarımız ve Tarihi Gerçekler Önünde Prens Sabahattin”, İ.Ü.E.F Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F Yayınları, C. 3, S. 1, 1989, ss. 97-105.
- OKAN, Oya; “Prens Sabahattin’in Ölümü ve 50’li Yıllarda Yeniden Gündeme Gelişi”, İ.Ü.E.F Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F Yayınları, C. 3, S. 12, İstanbul, 2006, ss. 163-173.
- PRENS SABAHATTİN; Türkiye Nasıl Kurtarılabılır?, Elif Yayınları, İstanbul, 1965.
- PRENS SABAHATTİN; “Meslek-i İctimaîmiz Nasıl Tatbik Edilebilir? Türkiye’de Yeni Bir Medeniyet”, Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, Güneş Neşriyat, İstanbul, 1977, ss. 217-235.
- PRENS SABAHATTİN; “Anglo-Amerikan Efkar-ı Umumiyesine Bir Hitab”, Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, ss. 457-475.
- PRENS SABAHATTİN; “Demokrasi’nin İctimaî ve Vicdanî Yeni Bir İhatası Lüzumu”, Prens Sabahaddin: Hayatı ve İlmî Müdafaaları, Haz. Nezahat Nurettin Ege, İstanbul, 1977, ss. 477-488.

Prens Sabahattin'in Amerika Birleşik Devletleri Üzerine
Düşünceleri

SEZER, Baykan; "Türk Sosyologları ve Eserleri- I", Türk Sosyolog-
ları ve Eserleri – I: Temel Tartışmalar, Ed. Ertan Eğribel, Ufuk
Özcan, Kitabevi, İstanbul, 2010, ss. 217-291.

BİLGİN KÜLTÜR SANAT YAYINLARI

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay-Ankara

Tel: 0312 419 85 67 Faks: 0312 419 85 68

www.bilginkultursanat.com.tr / bilginkultursanat@gmail.com

İLGİLİ MAKAMA

Bilgin Kùltür Sanat Org. Yay. Bas. Dağ. Paz. 2006 yılında kurulmuştur. Üniversiteler Arası Kurul Başkanlığı (ÜAK)'nın Aralık 2016 Dönemi Doçentlik Başvuru Şartlarında belirttiği tanıma göre Bilgin Kùltür Sanat Yayınevi, Tanınmış Uluslararası Yayınevi statüsünde bir yayınevidir. ÜAK söz konusunu tanımlı şu şekilde yapmıştır: "Tanınmış Uluslararası Yayınevi: En az beş yıl uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten, yayımladığı kitaplar dünyanın bilinen üniversitelerinin kütüphanelerinde yer alan ve aynı alanda farklı yazarlara ait en az 20 kitap yayınlamış olan yayınevi"dir.

(http://www.uak.gov.tr/temelalan/TA_Tablo11_2016A_030316.pdf)

Yayınevimiz 12 yıllık bir yayınevi olup 2016 Aralık ayına kadar 100 yerli ve yabancı yazar tarafından yazılmış 55 adet kitap yayınevimiz tarafından neşredilmiştir. Yayınevimiz tarafından çıkarılan kitaplar Türkiye ve dünyanın bilinen üniversite ve kütüphanelerin kataloglarında yer almaktadır. Alt kısımda uluslararası dağıtım listemiz sıralanmıştır.

Engin DEVREZ
Genel Yayın Koordinatörü

Bilgin Kùltür Sanat Organizasyon
Yay. Basım Dağ. Paz. Gıda İnş.
San. ve Ticaret Ltd. Şti.
Selanik-2 No: 68/2 Kızılay
Cankaya/ANKARA
Cankaya V.D. 174 032 3265
Tel: 0312 419 85 67

İletişim

Tel: 0312 419 85 67

Web: www.bilginkultursanat.com.tr

e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Dağıtım Listesi;

Alman Arkeoloji Enstitüsü

İngiliz Arkeoloji Araştırma Enstitüsü

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü

Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü

Amerikan Arkeoloji Enstitüsü

İngiliz Arkeoloji Enstitüsü

Yayınlarmızı web sitemizden(www.bilginkultursanat.com.tr) veya anlaşmalı olduğumuz kurumlar aracılığıyla yurt içi tedariki sağlanmaktadır Yurt dışı ise (www.amazon.com.tr) aracılığıyla;

*Avustralya * Brezilya *Kanada *Çin *Fransa *Almanya

*Hindistan *İtalya *Japonya *Meksika *Hollanda *İspanya *Birleşik Krallık

İle ulaştırabilmekteyiz. Yayınevimiz gerek üretim gerekse dağıtım anlamında "Uluslararası" niteliktedir. Saygılarımızla

BİLGİN KÜLTÜR
SANAT YAYINLARI
ULUSLARARASI
KÜTÜPHANELERDE
YER ALAN YAYINLAR
KATALOĞU

ANKARA

Bilgin Kültür Sanat Yayınları Uluslararası Kütüphanelerde Yer Alan Yayınlar Kataloğu

© 2019, Bilgin Kültür Sanat Yayınları
Tanıtım amaçlıdır. Yayınevinin izni olmadan çoğaltılamaz.

Bilgin Kültür Sanat Ltd. Şti.
Şükrü Devrez- Engin Devrez
Selanik 2 Cad. No: 68/2 06640 Kızılay-Ankara
Tel: 0312 419 85 67
bilginkultursanat@gmail.com
www.bilginkultursanat.com.tr

BSB

Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde Yer Alan Yayınlarımız

Kütahya Müzesi Bizans Sikkeleri

Demirel Gökalp, Zeliha. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2017.

<https://opacplus.bsb-muenchen.de/search?id=BV044731775&db=100>

Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağam: A Festschrift For Orhan Bingöl On The Occasion Of His 67th Birthday

Kökdemir, Görkem; Bingöl, Orhan. Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık. 2013.

<https://opacplus.bsb-muenchen.de/search?oclcno=835337907&db=100>

Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu: [17-20 Haziran 2010, Kaunos] Gençler Güray, Çiğdem. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2013.

<https://opacplus.bsb-muenchen.de/search?isbn=9786056204180&db=100>

Oxford Üniversitesi Kütüphane Kataloğunda Yer Alan Yayınlarımız

XVII-XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Fransız
Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu
Gürer, Serpil. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph020342008

Tasmator

Şenyurt, S. Yücel. Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2011.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph020512358

Musa Çadırcı'ya Armağan / Studies Pre-
sented in Honour of Musa Çadırcı
Kılıç, Selda ; Koç, Bekir ; Ercoskun, Tulay.
Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2012.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph019538864

Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri:
Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar
Öztan, Aliye ; Dönmez, Şevket ; Bilgi, Önder.
Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph020528056

Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları
2014: Kureyşler Dam Rescue Excava-
tions 2014

Türktüzün, Metin ; Ünan, Serdar. Bilgin
Kültür Sanat Yayınları, 2015

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph020582663

Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı: A
Festschrift for Orhan Bingöl On The
Occasion of His 67th Birthday

Bingöl, Orhan ; Kökdemir, Görkem. Bilgin
Kültür Sanat Yayınları, 2013.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph019579381

Hititlerde Ve Eski Anadolu Toplumlarında
Din, Devlet, Halk Ve Eğlence : Müzik, Dans,
Spor, Akrobasi, Sirk Ve Gladyatör Oyunları
Ünal, Ahmet. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2016.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph020751930

Hititçe-Türkçe : Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük :
Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı
Luvicesi Ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte
Ünal, Ahmet. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2016.

http://solo.bodleian.ox.ac.uk/OXVU1:LSCOP_OX:oxfaleph020948079

Harvard Üniversitesi Kütüphane Kataloğunda Yer Alan Yayınlarımız

İzник Sırlı Seramikleri : Roma Tiyatrosu
Kazısı (1980-1995)

Fındık, Nursen Özkul. Bilgin Kültür Sanat
Yayınları, 2014.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014434821/catalog>

Samosata I. Theos Antiokhos Sarayı

Bingöl, Orhan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013754651/catalog>

Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40
Yılı : "Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağani"
Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2014.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014434820/catalog>

Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağani = A
Festschrift For Orhan Bingöl On The
Occasion Of His 67th Birthday

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2013.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013597951/catalog>

XVII-XVIII Ve XIX. Yüzyıllarda Fransız
Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu
Gürer, Serpil. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014434675/catalog>

Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40
Yılı : "Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı"
Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2014.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014434820/catalog>

Işın Yalçinkaya'ya Armağan = Studies
in Honour Işın Yalçinkaya
Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2011.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/012960724/catalog>

Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri :
Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar
Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2011.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/012960725/catalog>

Musa Çadırcı'ya Armağan Yazılar =
Studies Presented In Honour Of Musa
Çadırcı

Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2012.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013687928/catalog>

Kaunos / Kbid Toplantıları 2 : Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu, 17-20 Haziran 2010

Kızılay, Ankara : Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2013.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013754741/catalog>

Gürcü Sanatının Ortaçağı

Kadirođlu, Mine. Bilgin Kùltür Sanat, 2010.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013761432/catalog>

Tasmasor

Ankara : Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2011.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013787823/catalog>

Dişlerle Tarihöncesine Yolculuk

Özbek, Metin. Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2015.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014624617/catalog>

Ankara Etnografya Müzesi'nin Kuruluşu Ve Milli Müze

Karaduman, Hüseyin. Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2016.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014713794/catalog>

Kapadokya Bölgesi Omurgalı Fosil Yatakları

Başoğlu, Okşan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014780051/catalog>

Vertebrate Fossil Beds In The Cappadocia Region And A New Hominid Site: Sofular

Başoğlu, Okşan. Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014980675/catalog>

Tarihöncesinde Mezopotamya : Yeni Yaklaşımlar, Yeni Yorumlar Ve Yeni Kronoloji

Tekin, Halil. Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/015066495/catalog>

Yunan Ve Roma'da Ölü Kültü

Akçay, Tuna. Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/015066487/catalog>

Anadolu, Arkeoloji, Zaman Ve Mekan (Dumlupınar Üniversitesi V. Arkeoloji Sempozyumu, Kütahya, 10 - 12 Ekim 2016)

Coşkun, Gökhan. Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/015257011/catalog>

Aizanoi

Bilgin Kültür-Sanat Yayınları, 2013.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014060307/catalog>

Denizli Dediği Tekkesi

Beyazıt, Mustafa. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2014.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014434674/catalog>

Eski Anadolu Madenciliği : Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar

Tekin, Halil. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014624615/catalog>

Asurlular

Gökçek, L. Gürkan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014624616/catalog>

Kavşak : Bell Rock (Çankaya), Five Hills (Beştepe)

Acar, Özgen. Bilgin Kültür Sanat, 2015.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014651780/catalog>

Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2014 = Kureyşler Dam Rescue Excava- tions 2014

Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, 2015.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014685385/catalog>

Hititçe-Türkçe : Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük :
Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı
Luvicesi Ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte
Ünal, Ahmet. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2016.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014780050/catalog>

Hititlerde Ve Eski Anadolu Toplumlarında Din,
Devlet, Halk Ve Eğlence : Müzik, Dans, Spor, Ak-
robasi, Sirk Ve Gladyatör Oyunları
Ünal, Ahmet. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2016.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014780052/catalog>

Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıt- ları

Yiğit, Turgut. Bilgin Kültür Sanat, 2016.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014902938/catalog>

Keramos : Ceramics: A Cultural Approach : Pro-
ceedings Of The First International Conference At
Ege University, May 9-13, 2011, İzmir
Kızılay-Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları, 2015.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/015190660/catalog>

Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Ocakları Organizasyonu

Albustanlıođlu, Tulga. Bilgin Kùltür Sanat,
2011.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/013167375/catalog>

IV. Odtü Arkeometri Çalıştayı : Türkiye Arkeolo-
jisinde Taş: Arkeolojik Ve Arkeometrik Çalışmalar
: Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna, 7-9
Mayıs 2015 : Bildiriler Kitabı

Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2016.

<http://id.lib.harvard.edu/aleph/014750530/catalog>

Viyana Üniversitesi Kütüphane Kataloğunda Yer Alan Yayınlarımız

Samosata : 1 : Theos Antiokhos Sarayı
Bingöl, Orhan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

<http://ubdata.univie.ac.at/AC11733686>

Anadolu Antik Cam : Araştırmaları Sem-
pozyumu ; Kaunos/Kbid ; [17 - 20 Haziran
2010]

Gençler Güray, Çiğdem. Bilgin Kültür Sanat ;
2013.

<http://ubdata.univie.ac.at/AC10859697>

Aizanoi : 1 : 2012 Yılı Kazı Ve Araştırma
Raporları

Özer, Elif. Bilgin Kültür-Sanat Yayınları,
2013.

<http://ubdata.univie.ac.at/AC11722508>

Münih Ludwig- Max- imilians Üniversitesi Kütüphane Kataloğunda Yer Alan Yayınlarımız

Aizanoi

Özer, Elif. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%224991164%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Samosata

Bingöl, Orhan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%224904711%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Hititçe-Türkçe, Türkçe Hititçe Büyük Sözlük :
Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı
Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte
Ünal, Ahmet. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2016.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%225443157%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Hititlerde Ve Eski Anadolu Toplumlarında Din,
Devlet, Halk Ve Eğlence : Müzik, Dans, Spor, Ak-
robasi, Sirk Ve Gladyatör Oyunları
Ünal, Ahmet. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2016.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%225448956%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Samosata / 1 : Theos Antiokhos Sarayı
Bingöl, Orhan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları,
2013.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%224904712%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Keramos : Ceramics: A Cultural Approach ; Pro-
ceedings Of The First International Conference At
Ege University May 9 - 13, 2011, İzmir
Gürtekin-Demir, R. Gül. Bilgin Kültür Sanat
Yayınları, 2015.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%225262384%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri : Önder
Bilgi'ye Armağan Yazılar : Studies Presented In
Honour Of Önder Bilgi
Öztan, Aliye; Dönmez, Şevket; Bilgi, Önder.
Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%224769045%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sem-
pozyumu : [17-20 Haziran 2010, Kaunos]
Gençler Güray, Çiğdem. Bilgin Kültür Sanat
Yayınları, 2013.

<https://opac.ub.uni-muenchen.de/TouchPoint/perma.do?q=+0%3D%225012836%22+IN+%5B2%5D&v=sunrise&l=de>

Kongre Kütüphanesi (Washington) Kataloğunda Yer Alan Yayınlarımız

Asurlular / L. Gürkan Gökçek.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.

<https://lcen.loc.gov/2016357065>

Dişlerle Tarihöncesine Yolculuk / Metin Özbek.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.

<https://lcen.loc.gov/2016357143>

Eski Anadolu Madenciliği : Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar / Halil Tekin.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.

<https://lcen.loc.gov/2016357240>

İznik Sırlı Seramikleri : Roma Tiyatrosu Kazısı (1980-1995) / NurşEn ÖZkul Fındık.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2014.

<https://lcen.loc.gov/2015355169>

Denizli Dediği Tekkesi / Mustafa
Beyazıt, Yasemin Beyazıt.

Ankara : Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2014.

<https://lcen.loc.gov/2015346424>

XVII-XVIII ve XIX. Yùzyıllarda Fransız
Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu /
DR. Serpil Gùrer.

Ankara : Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2013.

<https://lcen.loc.gov/2015355214>

Anadolu'nun Zirvesinde Tùrk Arkeolojisinin 40
Yılı : "Atatùrk Ùniversitesi Edebiyat Fakùltesi
Arkeoloji Bòlümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı" /
Hazırlayanlar - Hasan Kasapođlu & Mehmet Ali
Yılmaz.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2014.

<https://lcen.loc.gov/2015346574>

Aizanoi / Editòr, Doç. Dr. Elif Òzer.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kùltür-Sanat Yayın-
ları, 2013-<2016>

<https://lcen.loc.gov/2014336049>

Kaunos / Kbid Toplantıları 2 : Anadolu
Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu,
17-20 Haziran 2010 / Editòr Çiğdem
Gençler Gùray.

Ankara : Bilgin Kùltür Sanat Yayınları, 2013.

<https://lcen.loc.gov/2013314845>

Samosata I. Theos Antiokhos Sarayı /
Orhan Bingöl.

Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2013.

<https://lecn.loc.gov/2013314818>

Tasmador / editör S. Yücel Şenyurt.

Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011.

<http://www.loc.gov/catdir/toc/fy16pdf01/2013314658.html>

Musa Çadircı'ya Armağan Yazılar =
Studies Presented In Honour of Musa
Çadircı / Yayına Hazırlayanlar Selda
Kılıç, Bekir Koç, Tülay Ercoskun.

Ankara : Bilgin Kültür Sanat, 2012.

<https://lecn.loc.gov/2013342728>

Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı = A
Festschrift for Orhan Bingöl On The
Occasion Of His 67th Birthday / editor,
Görkem Kökdemir.

Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, 2013.

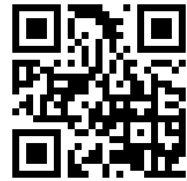
<https://lecn.loc.gov/2013324312>

Işın Yalçinkaya'ya Armağan = Studies
In Honour Işın Yalçinkaya / editörler,
Harun Taşkiran ... [ve diğ.]

Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011.

<https://lecn.loc.gov/2012347577>

Karadeniz'den Fırat'a bilgi üretimleri : Önder Bilgi'ye armağan yazılar / yayına hazırlayanlar, Aliye Öztan, Şevket Dönmez Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011.

<https://lecn.loc.gov/2012347579>

Yunan ve Roma'da Ölü Kültü / Dr. Tuna Akçay.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<https://lecn.loc.gov/2017349398>

Tarihöncesinde Mezopotamya : Yeni Yaklaşımlar, Yeni Yorumlar Ve Yeni Kronoloji .../ Halil Tekin.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<https://lecn.loc.gov/2017404319>

Kütahya Müzesi Bizans Sikkeleri / Zeliha Demirel Gökalp.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<https://lecn.loc.gov/2017349845>

Vertebrate Fossil Beds In The Cappadocia Region And A New Hominid Site: Sofular / Okşan Başoğlu.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat, 2017.

<https://lecn.loc.gov/2017348558>

Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları /
Editör: Turgut Yiğit ; Yazarlar: Turgut Yiğit,
Ali Özcan, Kurtuluş Kıymet.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016

<https://lcn.loc.gov/2017348496>

Kapadokya Bölgesi Omurgalı Fosil
Yatakları / Okşan Başoğlu.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016.

<https://lcn.loc.gov/2017363649>

IV. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı : Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik Ve Arkeometrik Çalışmalar : Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna, 7-9 Mayıs 2015 : Bildiriler Kitabı.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016

<https://lcn.loc.gov/2016337950>

Hititlerde ve Eski Anadolu Toplumlarında Din, Devlet, Halk Ve Eğlence : Müzik, Dans, Spor, Akrobasi, Sirk Ve Gladyatör Oyunları / Ahmet Ünal.

Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016.

<https://lcn.loc.gov/2017363620>

Hititçe-Türkçe : Türkçe-Hititçe büyük sözlük : Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca sözcük Listeleriyle Birlikte / Ahmet Ünal.

Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016.

<https://lcn.loc.gov/2017363629>

Kavşak : Bell Rock (Çankaya), Five
Hills (Beştepe) / Özgen Acar.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat, 2015.

<https://lcn.loc.gov/2016360794>

Kureysler Barajı Kurtarma Kazıları 2014
= Kureysler Dam Rescue Excavations 2014
/ Yayına Hazırlayanlar Metin Türktüzün,
Serdar Ünan.

Kızılay, Ankara : Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık,
2015.

<https://lcn.loc.gov/2016356415>

Stanford Üniversitesi Kütüphane Kataloğunda Yer Alan Yayınlarımız

XVII-XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Fransız
Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu
Serpil Gürer. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
2013.

<https://searchworks.stanford.edu/view/10420358>

Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı'da Kimya
Ayten Koç Aydın. Bilgin Kültür Sanat Yayın-
ları. 2017.

<https://searchworks.stanford.edu/view/12668700v>

Milliyetçi Türkiye : “Ülkücü Hareketin
Dünü, Bugünü ve Geleceği”
Hasan Acar. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
2018.

<https://searchworks.stanford.edu/view/12833218>

{BnF

Fransa Milli Kütüphanesi'nde Yer Alan Yayınlarımız

Basileus, Uluslararası “Anadolu’da Demeter ve diğer Ana Tanrıça Kültleri” Sempozyumu, Kaunos Kazı Evi : 25-28 Haziran 2014.

Bilgin Kültür Sanat Yayınları. 2017.

<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/eb45437273x>

Keramos: Seramics, A Cultural Approach : Proceedings of The First international Conference at Ege University, May 9-13, 2011, Izmir.

Bilgin Kültür Sanat Yayınları. 2015

<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/eb44368785v>

Anadolu Prehistoryya Araştırmaları 1 (APAD)

Bilgin Kültür Sanat Yayınları. 2015.

<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/eb45159343n>

XVII-XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Fransız Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu Serpil Gürer. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. 2013.

<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/eb43841959g>

